

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2010

**Snaha štátu o zabezpečovanie konkurencieschopnosti slovenského
priemyslu a trvalo udržateľného ekonomického rastu**

"Čím menej priestoru necháte vláde, aby ovplyvňovala vaše životy, a čím viac zodpovednosti vezmete do svojich rúk, tým slobodnejší a bohatší budete." (Milton Friedman)

Tento odkaz Milтона Friedmana (1912 - 2006) najlepšie vystihuje jeho postoj, ktorým dokázal do ekonomickej teórie a hospodárskej praxe prinavrátiť dôraz myšlienok Adama Smitha, zameraných na jednotlivca a jeho osobnú slobodu pre nás. Svoje myšlienky, ako aj celú svoju vedeckú prácu, dokázal dokonale priblížiť aj ekonomicky menej vzdelanej verejnosti. Preto sa mu jeho liberálna ekonomická teória podarila úspešne prepojiť s praxou a presadiť do hospodárskej politiky. Úspešná ekonomická reforma, ktorú kabinet Ronalda Regana presadil v USA v 80-tych rokoch 20. storočia je toho jasným dôkazom [1, 2]. Je preto nevyhnutné sa aj v dnešnej dobe poriadne zamyslieť nad tým, ktoré z odporúčaní Milтона Friedmana by sme mali využiť v prospech pozitívneho ovplyvnenia nášho hospodárskeho vývoja, aby sme sa dokázali vyvarovať všetkých, dlhoročnou praxou overených chýb.

Kľúčovým zdrojom rastu slovenského hospodárstva, ako aj inovačnej výkonnosti nášho štátu, sú v posledných rokoch predovšetkým priame zahraničné investície. Keďže ekonomika Slovenska je aj napriek nesmierne limitovaným surovinovým zdrojom a veľmi malému vnútornému trhu orientovaná výrazne proexportne, nič iné nám zdanlivo ani neostáva. Je pravdou, že prílev zahraničných investícií predovšetkým v automobilovom a elektrotechnickom priemysle a s nimi súvisiaci rozvoj subdodávateľských vzťahov prispieva k poklesu nezamestnanosti, rastu súčasnej životnej úrovne a spotreby domácností, čo priťahuje ďalších investorov pôsobiacich v oblasti poskytovania služieb. No a toto je dôvod, prečo mnohí považujú v súčasnosti tieto investície za najdôležitejší hnací motor súčasnej slovenskej ekonomiky.

Zamyslime sa však trochu nad tým, čím je Slovensko pre zahraničných investorov atraktívne. Áno, dalo by sa povedať, že stále to sú ešte dosť nízke náklady práce. Aj pracovná sila je pomerne dobre kvalifikovaná a zručná. Toto všetko však majú k dispozícii vo väčšej či menšej miere aj iné okolité štáty. Čím teda priťahujeme tých investorov natoľko, že sme sa v posledných desaťročiach stali napr. vo výrobe automobilov v prepočte na jedného obyvateľa doslova a do písmena svetovou veľmocou? Nebudú to nadštandardne výhodné daňové podmienky alebo snád' poskytovanie štátnej pomoci formou priamych investičných stimulov, ktoré k nám investorov prilákajú? A nebudú to aj nezvyčajne vysoké dotácie niektorým vyvoleným obciam a mestám, z ktorých bolo financované vybudovanie verejnej infraštruktúry nevyhnutnej k rozvoju novovzniknutých priemyselných zón?

Áno, mohol by niekto namietat', že tieto štátne investície boli predsa vynaložené efektívne, a preto v nedávnej minulosti priniesli taký nevídane rýchly rast a rozvoj subdodávateľských sietí, aký nemá obdoby nikde na svete a je možný snád' výhradne len v priemyselnom sektore súvisiacom s výrobou, či lepšie povedané, montážou automobilov. Spomínaná efektívnosť vynaložených prostriedkov je však skutočne len zdanlivá a už v súčasnosti sa začínajú naplňat' obavy neprajníkov takéhoto „zdravého“ hospodárskeho rozvoja. Ved' v časoch, keď sa prví investori začali uchádzať o podnikanie na Slovensku, vtedajšia vláda SR bola v záujme ich prilákania ochotná podporiť takmer akúkoľvek veľkú zahraničnú investíciu, len aby zvíťazila v súboji s ostatnými okolitými štátmi, v ktorých tiež vtedy prebiehala transformácia ekonomiky podobne ako u nás. Som presvedčený, že v tých časoch bol málokto ochotný zvážiť riziká, ktoré môže so sebou priniesť až tak príliš vysoká závislosť ekonomiky od jedného konkrétneho priemyselného sektora.

V kontexte so súčasnou globálnou finančnou a hospodárskou krízou sa preukázalo, že spomalenie ekonomickeho rastu spôsobí ihneď zastavenie rastu reálnych miezd a zvýšenie

nezamestnanosti. Pri akomkoľvek výraznom poklese odbytových možností priemyselných podnikov v dôsledku prebiehajúcej krízy má štát značne obmedzenú možnosť zmiernenia negatívnych dopadov, pretože pri chýbajúcom dopyte po vyrábaných produktoch pochopiteľne žiadne intervencie štátu nepomáhajú.

Ťažko sa preto naprávajú chybné strategické rozhodnutia, ktoré štát robil v záujme prilákania lukratívnych zahraničných investorov, pretože veril, že tým jednorazovo vytvorí množstvo dlhodobých pracovných príležitostí zabezpečujúcich udržateľný rozvoj slovenského priemyslu, pokles nezamestnanosti a z toho vyplývajúci intenzívny rast životnej úrovne.

Vypracovanie vhodnej stratégie, ktorá by eliminovala riziká vyplývajúce z nadmernej nekompatibility štátnej pomoci s pravidlami hospodárskej súťaže, iste vtedy nemohlo byť neriešiteľným problémom. S odstupom času sa preto zdá byť viac ako jasné, že vyspelé západoeurópske štáty boli v tej dobe ochotné podporiť svoje úspešne podnikajúce priemyselné spoločnosti v tom, aby presunuli časť svojej produkcie do krajín s lacnejšou pracovnou silou. Vzhľadom na nedostatočnú infraštruktúru a enormný nedostatok vysokokvalifikovaného a riadiaceho personálu v postkomunistickej východnej Európe boli náklady investorov na tieto veľké reštrukturalizačné opatrenia tak veľké, že by si ich žiadny z investorov nemohol dovoliť pokryť z vlastných prostriedkov. Dalo by sa preto namietat, že bez značných štátnych dotácií a daňových úľav by k nám žiadny z investorov podnikat' neprišiel, no v žiadnom prípade nás nikto nenútil k tomu, aby sme týmto výrazným zásahom štátu až tak ovplyvnili charakter nášho priemyslu, že sa tým úplne zbavíme príležitosti dlhodobo využívať všetky nespochybniteľné výhody vyplývajúce zo zásad zdravej hospodárskej súťaže.

O dôležitosti polozenia základov udržateľnej ekonomiky iste vtedy nemal nikto žiadne pochybnosti. Mnohí na základe skúseností zo zahraničia vedeli, že ekonomika štátu dokáže riešiť aj v budúcnosti náročné úlohy len vtedy, ak je založená na vedomostnej spoločnosti, schopnej zavádzať inovatívne technológie výroby produktov s výrazne vyššou pridanou hodnotou. Možno by vtedy stačilo, keby niekoho z kompetentných napadlo investorom sprisniť podmienky podnikania na Slovensku napríklad povinnosťou investovať u nás do aktivít súvisiacich s výskumom a aplikovaným vývojom svojich výrobkov. Keby sa tak stalo, možno by automobilka KIA postavila svoje výskumno-vývojové centrum pri niektorej z našich technických univerzít, pretože by tým musela takto štátu splatiť časť dlhu za možno trochu nadštandardné investičné stimuly a daňové úľavy, ak už za nič iné. U nás by tak konečne mohla aspoň táto jedna vyvolená univerzita začať do priemyselnej praxe vypúšťať vysokokvalifikovaný technický personál, bez ktorého sa už v dnešnej dobe žiadna konkurencieschopná firma nezaobíde. Keďže to však vtedy zaiste nikoho nenapadlo, prvé zo svojich v Európe vyrábaných áut KIA ceed`s, ktoré KIA „montuje“ vo svojom výrobnom závode v Žiline, musela KIA vyvinúť a skonštruovať v Nemecku [3]. My budeme môcť len naďalej mlčky závidieť napríklad našim susedom Maďarom modernú technickú univerzitu v Györi vybudovanú v spolupráci s automobilkou Audi. No a pre podobný závideniahodný príklad stačí prejsť cez rieku Moravu k našim bratom Čechom. Tým sa podarilo „presvedčiť“ spoločnosť Honeywell Aerospace, ktorá je vďaka svojmu ročnému obratu 10,5 miliárd \$ najväčším svetovým výrobcom komponentov pre letecký priemysel, aby v Brne vybudovala špičkový výskumný ústav zaoberajúci sa vývojom svojich výrobkov.

Je úplne prirodzené, že každý štát sa uchádza o zahraničné investície. Nie je na tom nič zlé, ak sa snažíme aj my na Slovensko doslova „pritiahnúť“ každého investora, ktorý tu chce podnikat', myslí to skutočne vážne a chce našim ľuďom dať prácu. V minulosti sa však často toto „pritiahovanie“ investorov dialo prevažne formou príspevkov na priamu investíciu a na

vytvorenie pracovného miesta. Preto sa niektorým našim politikom táto činnosť natoľko zapáčila, že sa už takmer stala národným športom. Dobre sa ešte pamätáme na to, aké (slušne povedané): „nečitateľné pozadie“ mali niektoré projekty investorov, ktorí sa rozhodli „pomôcť“ Slovensku vytvorením gigantických výrobných závodov a zamestnať v nich množstvo našich spoluobčanov. Čo by sa stalo, keby vtedajšia vláda radšej finančné prostriedky určené na tieto potenciálne investičné stimuly využila na podporu malých a stredných podnikov a vytvorenie zdravého podnikateľského prostredia pre nich tak, ako to robia mnohé západoeurópske štáty už desaťročia? Ľudia pracujúci pri montážnych linkách našich súčasných automobilových gigantov by museli teraz – chudáci – buď podnikat', alebo by sa museli starať o to, u ktorého podnikateľa sa zamestnajú a čo budú robiť, aby pri svojej profesii dokázali čo najefektívnejšie vytvárať hodnoty napr. výrobou rôznych výrobkov s dostatočne vysokou pridanou hodnotou alebo poskytovaním konkurencieschopných služieb.

Niektorí politici si vďaka možnosti poskytnúť veľkému zahraničnému investorovi okrem štandardných daňových úľav aj istý príspevok na investíciu a vytvorenie pracovných miest dokázali urobiť u väčšiny svojich potenciálnych voličov dobré očko. Stačilo na to veľmi málo. Predovšetkým sa nesmela za nič na svete zverejniť zmluva s investorom, aby sa ľudia nedozvedeli, koľko peňazí štát „zaplatí“ investorovi. Potom stačilo sa oháňať tým, že výška daňových úľav nie je vôbec nezvyčajná a bez nich by tento konkrétny investor odišiel predsa inam, kde by mu dali úľavy vyššie. Ľuďom s ekonomickým vzdelaním, ktorí mali o výhodnosti zmlúv pochybnosti, stačilo vysvetliť, že tieto daňové úľavy a dokonca ani prípadné prevody majetku štátu na investorov za „mierne“ výhodnejších podmienok predsa nebudú predstavovať žiadnu priamu záťaž na naše verejné financie. No a ešte bolo treba veľmi rýchlo investorovi – vlastne ani nie tak jemu, ale občanom mesta, do ktorého sa investor rozhodol „investovať“ – zo štátnych peňazí, postaviť diaľnice, aby sa mohli občania Slovenska po nich voziť, no a niektorí z nich aby pritom mohli investorovi voziť výrobky jeho subdodávateľov a odvážať od neho hotové autá. Iste majú naši občania ešte v živej pamäti tie naťahovačky v čase, keď sa niekto zrazu rozhodol, že by bol rád, keby sa zverejnila zmluva s firmou KIA, ktorá sa „rozhodla“ postaviť obrovskú automobilku práve v Žiline. Ja osobne sa veľmi dobre pamätám ako kompetentní politici ľuďom vysvetľovali, že si to náš investor neželá a bolo by preto neetické zverejniť zmluvu, ktorej text je súčasťou obchodného tajomstva nášho investičného partnera. Veď ten predsa vďaka svojej dobrosrdečnosti výrazne zníži nezamestnanosť v celom žilinskom regióne.

Keď si raz ľudia na Slovensku uvedomia, že bolo vtedy vhodnejšie štruktúru investičných stimulov viac diverzifikovať, bude už neskoro. Z politikov, ktorí sa vtedy rozhodovali o forme a výške investičných stimulov, si už potom prevažná väčšina bude užívať zaslúžený odpočinok na dôchodku a vôbec im nebude prekážať, že bolo krajne nezodpovedným vytvoriť z tak malej krajiny, akou je Slovensko, najväčšieho výrobcu, či presnejšie povedané: „montážnika“, automobilov. To, že sa tak stalo na úkor mnohých ďalších priemyselných odvetví, ktoré by v prípade zdravého podnikateľského prostredia mali rovnakú šancu ako priemysel automobilový, si možno ani potom nie všetci uvedomia.

Viem, že niektoré veci nie je vôbec ľahké si spočítať a dôkladne rozanalyzovať. Verím aj tomu, že mnohí ekonómovia na základe svojich analýz dospejú k jednoznačným záverom, že profit z týchto rozhodnutí bude aj z dlhodobého hľadiska iste stále v konečnom dôsledku prevažovať nad prípadnými stratami v dobe, keď možno dôjde k značnému a najmä trvalému poklesu výroby áut v našom regióne. Rád by som sa mýlil a bol by som šťastný, keby sa nám podarilo dovedty prípadným stratám zabrániť. Avšak v dôsledku chýbajúcej súčasnej infraštruktúre potrebnej na dlhodobu udržateľný rozvoj tohto mimoriadne špecifického priemyselného odvetvia, akým azda len automobilový priemysel iste je, sa takéhoto scenára mimoriadne obávam.

Aby sme dokázali aj v tomto, ale nielen v tomto, priemyselnom sektore dlhodobo zabezpečovať výrobu produktov konkurencieschopných na svetových trhoch vďaka svojej výrazne vysokej pridanej hodnote, museli by sme predovšetkým našu spoločnosť, spoliehajúcu sa v súčasnosti do značnej miery na jedno jediné priemyselné odvetvie, čo najrýchlejšie pretransformovať na spoločnosť poznatkovú. To však vzhľadom k výraznej absencii vlastného výskumu a vývoja v priemyselných podnikoch pôsobiacich v súčasnosti na Slovensku, vôbec nebude ľahké. O špičkovom výskume a vývoji, inovačným aktivitám, ako aj o účinnom transfere vývojom získaných poznatkov do priemyselnej praxe nestačí len hovoriť. Dôležité sú predovšetkým skutky !!!

Ak na tento vlak nenaskočíme dostatočne zavčasu alebo sa nám doňho nepodarí naskočiť vôbec, ostaneme krajinou, ktorá bude donekonečna len niečo montovať tak, ako montujeme v súčasnosti autá. A ľudia z okolitých štátov sa nám budú iba smiať, že robíme len to, čo dokáže robiť každý hlupák a ešte aj to robíme v porovnaní s inými možno aj pomaly, draho a nekvalitne. No a keď ešte budeme okrem toho napr. poskytovať lacnú – štátom dotovanú – elektrickú energiu nejakému nášmu tiež „významnému investorovi“, ktorý ju bude elektrolýzou premieňať na hliníkové ingoty lacnejšie v porovnaní s energiou potrebnou na ich výrobu, a tie bude následne niekam vyvážať (napr. do Nórska), tak to sa potom naši susedia z okolitých krajín už úplne popukajú od smiechu. Hlavne tí, ktorí nám na tie účely, aby sme tento dokonalý biznis vôbec mohli realizovať, budú ešte predávať bauxit. No politici, ktorí tento malý zásah štátu do podnikateľského prostredia na Slovensku – ako by sa to tiež pri troche fantázie dalo nazvať, aj keď by sa na to viac hodila terminológia z trestného poriadku – sa na nás budú naďalej na uliciach a z obrazoviek televízorov usmievať. Veď nie každý musí vedieť, že len kvôli výrobe hliníka v Žiari nad Hronom beží celý jeden blok jadrovej elektrárne v Mochovciach. No a keby to aj niekto vedel, o tom, aké dotácie výrobca hliníka od štátu dostane, sa aj tak nikto nedozvie. To by sa predsa musela zverejniť zmluva, ktorá je obchodným tajomstvom „investora“, ktorého sa nám možno zázrakom podarilo na Slovensko „pritiahnúť“. Takže si vlastne výhodnosť či nevýhodnosť takéhoto dokonalého obchodu ani nebude môcť nikto spočítať – teda v prípade, že by to niekto spočítať chcel – keď už kvôli ničomu, tak aspoň preto, aby sa nad tým zasmial, čo všetko je na Slovensku možné !!!

Všetci vieme, že „človek sa najlepšie učí na svojich vlastných omyloch“ a „nikto učený zatiaľ ešte z neba nespadol“. No keď hlavnou príčinou nízkej životnej úrovne budúcich generácií sú nespochybniteľne chyby, ktoré robí neskúsený štát, mnohým jeho občanom sa musia tísniť slzy do očí. Avšak „plakať nad rozliatym mliekom“ sa väčšinou neoplatí. Niekedy stačí len veľmi málo k tomu, aby sme sa ľahko dopracovali k podnetným nápadom, spôsobom riešenia problémov a postupom realizácie nevyhnutných zmien. V žiadnom prípade to však nepôjde bez toho, aby sme sa nielen trochu viac zamysleli, ale najmä poriadne rozanalyzovali príčiny a možné dôsledky súčasného stavu.

Jaro Jerz

Použitá literatura:

- [1] Milton a Rose Friedmanovi: *Svoboda volby*. ISBN 80-85467-85-2, Liberální Institut Praha, 1992. Dostupné na: <http://www.libinst.cz/stranka.php?id=156>
- [2] <http://www.petergonda.sk/>
- [3] <http://www.kia.de/Unternehmen/Geschichte/>